

Dariusz Rott

Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku. Działalność religijno-społeczna ks. Jana A. Ficka i rola Piekar jako centrum katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku, red. ks. Janusz WYCISŁO, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1992.

W przeddzień dorocznej pielgrzymki mężczyzn do sanktuarium w Piekarach 30 maja 1992 r., pod patronatem honorowym ks. abpa Damiana Zimonia, Metropolity Górnośląskiego, i wojewody katowickiego Wojciecha Czecha, odbyła się konferencja naukowa na temat: *Działalność religijno-społeczna księdza Jana Alojzego Nepomucena Ficka i rola Piekar jako ośrodka katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku.*

Sesji towarzyszyła książka przygotowana przez Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, zawierająca teksty wygłoszonych referatów oraz dołączoną rozprawę Barbary Schejbal pt. *Maryja i jej wpływ duchowy na współczesnego człowieka w doświadczeniu Ruchu Focolari*, ukazująca ideę przebudowy społeczeństwa bliską zamysłem proboszcza piekarskiego.

Kilka tekstów zawartych w tomie dotyczy problemów ogólnych. Zagadnienie charakterystyki Górnego Śląska w połowie XIX wieku podjął Andrzej Brożek. Irena Mierzwa omówiła narodowościowe uwarunkowania katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku. Ks. Kazimierz Dola przedstawił wpływ Kościoła na kulturę życia codziennego w tym regionie w drugiej połowie XIX w., skupiając swą uwagę na budownictwie kościelnym i rozwoju sieci parafialnej, pracy duszpasterskiej, ruchu trzeźwościowym, którego inicjatorem był ks. Ficek, stowarzyszeniach katolickich i działalności społecznej. Kończąc swój artykuł, ks. Dola stwierdza: *Może właśnie to, że w drugiej połowie XIX wieku, w okresie tak gwałtownych przemian w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, znaleźli się tam ludzie umiejący wiarę przez siebie przyjętą i przeżyta przetłumaczyć na język kultury, zaważyło na utrzymaniu przy Bogu i Kościele tego regionu.*

Jan Miodek natomiast w sposób syntetyczny przedstawił rolę Kościoła śląskiego w dziejach polszczyzny, począwszy od bulli wrocławskiej z 1155 r., która zatwierdzała diecezjalne posiadłości i przyjmowała biskupstwo wrocławskie pod opiekę Stolicy Piotrowej.

Kolejna grupa tekstów dotyczy osoby ks. Ficka. Jerzy Chmielewski zaprezentował jego środowisko rodzinne i lata młodości. Szczególnie cenna jest tutaj zwłaszcza charakterystyka miejscowości i szkół, w których pobierał on nauki. Rozprawa zawiera również krytykę źródeł dotyczących ks. Ficka. Za najwiarygodniejsze Chmielewski uważa biografię pióra ks. Karola Pressfreunda, współpracownika ks. Ficka w Piekarach. Najcenniejsze w omawianej rozprawie jest jednoznaczne ustalenie daty urodzin księdza Ficka (9 maja 1790 r.) na podstawie dobrzeźńskiej księgi chrztów (s. 56-58). Większość

autorów podawała dotychczas błędnie datę 10 maja. Chmielewski zbiera również niezwykle lakoniczne informacje o rodzicach ks. Ficka. Warta dokładnego zbadania jest hipoteza, że jego matka mogła pochodzić z Dobrzecza Wielkiego. Rozprawę uzupełnia analiza hagiograficzna znaczenia imion, które otrzymał ks. Ficek.

Związki ks. Ficka z Krakowem przedstawił Mirosław Fazan, kreśląc sugestywny kulturowy obraz Krakowa, który zastał ks. Ficek. Fazan słusznie zwraca uwagę na postać biskupa Jana Pawła Woronicza i jego rolę w ówczesnym Krakowie. Dalszych badań wymaga zagadnienie kontaktu ks. Ficka z Jerzym Samuelem Bandtkie, ówczesnym dyrektorem Biblioteki Jagiellońskiej. Fazan (s. 78) wątpi w to, czy późniejszy proboszcz piekarski korzystał z zasobów tej ksiąźnicy. Inaczej uważa ks. Jerzy Myszor (s. 100) twierdząc, za K. Żydkiem, że Ficek poznał Bandtkiego już wcześniej u ks. Pośpiecha. Podobne sądy prezentuje w swych książkach ks. Janusz Wycisło.

Celina Sputek i Irena Sroka podjęły temat akcji trzeźwościowej na Śląsku. Rozprawa przynosi m.in. nakreślenie ówczesnego tła społeczno-ekonomicznego, metod i środków działania ruchu abstynenckiego. Trzeba przypomnieć, że ta szeroka akcja zainicjowana przez ks. Ficka stała się pierwszym masowym ruchem na Śląsku, stanowiąc niewątpliwy wkład w odrodzenie narodowe tego regionu.

Ks. Jerzy Myszor, autor książki *Duszpasterstwo parafialne na Śląsku 1821-1914* (Katowice 1991), zajął się rolą i znaczeniem misjonarzy, jezuitów i zmartwychwstańców w życiu i działalności ks. Ficka, znacznie pogłębiając dotychczasowy stan wiedzy. Zwróć uwagę zaledwie na jeden fakt. To właśnie ks. Ficek sprowadził jezuitów do Piekar w 1848 r., rozpoczynając ożywioną działalność wydawniczą, budzielską i charytatywną tego zakonu na Śląsku, zahamowaną po 1872 r. (choć – dzięki oddziaływaniu przez Kraków i Dziedzice – nie przerwaną), kiedy to – zgodnie z ustawami Kulturkampfu – zmuszono jezuitów do opuszczenia Śląska.

Księżda Ficka jako inspiratora życia kulturalnego na Śląsku przedstawiła Alina Kowalska, autorka wielu cennych publikacji o historii języka polskiego na Śląsku. Badaczka sytuuje ks. Ficka wśród (...) *grupy śląskiej inteligencji, zdecydowanej bronić polskiej kultury i języka polskiego* (s. 109). W artykule znajdujemy także omówienie jego działalności edytorskiej (m.in. wydawanie *Tygodnika Katolickiego*). Kowalska polemizuje z niesłusznym sądem Wincentego Ogrodzińskiego, jakoby w piśmie tym nie starano się o wyraźne zaznaczenie polskości. Przeczą temu przytoczone przez nią fakty wykorzystywania przez omawiany organ Towarzystwa Mariańskiego (...) *obrazów historycznych bogobojnych przodków naszych* (s. 111). Zakończenie rozprawy przynosi uwagi dotyczące jakości tworzywa językowego tekstów piekarskich na tle dziewiętnastowiecznych wydawnictw ogólnopolskich oraz krótką listę (sporządzoną na podstawie wykazu przechowywanego w archiwum parafii) pozycji, które znajdowały się w bibliotece ks. Ficka. Pełną listę książek tego liczącego ponad trzy tysiące woluminów księgozbioru trudno dziś sporządzić. To problem wciąż otwarty dla badaczy postaci ks. Ficka. Wiemy, że w księgozbiornie znajdowały się m.in. tak cenne pozycje jak Piotra Skargi *Kazania na niedziele i święta* (starodruk z 1595 r.) i *Żywoty świętych* (1619, 1843) oraz *Biblia* w tłumaczeniu Jakuba Wujka (1741 r.). Jak pisze badaczka, (...) *były to dzieła wartościowe, które umożliwiały pracującym tu księżom kontakt z poprawnym, ogólnopolskim językiem kaznodziejstwa* (s. 114).

Ks. Romuald Rak rozpatruje zagadnienie charyzmatu ks. Ficka, porównując go do postaci św. Jana Marii Vianney'a, kapłana z Ars koło Lyonu, który żył również w połowie XIX wieku. Wśród analizowanych charyzmatów są następujące: uporządkowanego życia, organizacji duszpasterstwa, umiejętności spojrzenia w przyszłość. Wszystkie one mogą stanowić również wzór do naśladowania dla współczesnych chrześcijan.

Aleksander Kwiatek omówił bogatą obecność ks. Ficka w śląskiej tradycji. Przypomnijmy tutaj, że już za życia doczekał się on swej własnej legendy. Po śmierci była ona kultywowana zwłaszcza na łamach prasy katolickiej. Jego postać przyczyniła się skutecznie do umocnienia dążeń narodowych na Śląsku.

Ks. Janusz Wyciśło, redaktor naukowy tomu, autor książek o ks. Ficku, katolickiej działalności społecznej na Górnym Śląsku, a zwłaszcza wydanego niedawno pierwszego tomu monografii *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach*, w swej rozprawie zajął się Piekarami jako centrum katolicyzmu społecznego w XIX wieku. Ks. Wyciśło skupia swą uwagę zwłaszcza na akcji trzeźwościowej, wydawniczej, budowie kościoła maryjnego, misjach ludowych. Swoją artykuł kończy ważnym stwierdzeniem: *Dzięki Piekarom Górny Śląsk w XIX wieku okazał się pionierskim pod względem różnorodności podjętych inicjatyw społeczno-religijnych. Niewiele bowiem dzielnic Polski ma tak bogatą przeszłość religijno-społeczną, nacechowaną zmaganiem o nadrzędne dobro jednostki ludzkiej i wspólne dobro społeczeństwa* (s. 159).

Niezmiernie ważne zagadnienie naszkicowane przez ks. Wyciśło podjął szczegółowo ks. Jan Górecki, który analizuje rolę Piekar jako miejsca pielgrzymkowego w XIX wieku, zaznaczając, że ogromną rolę odegrała tutaj osobowość ks. Ficka, za którego czasów utrwaliły się tradycje pielgrzymkowe tego ośrodka. Piekary stały się wówczas miejscem spotkań ludności polskiej z trzech zaborów, w którym pogłębiała się świadomość narodowa Górnoszlązaków. Sanktuarium maryjne w Piekarach, duchowej stolicy Śląska, wypracowało swój specyficzny wzorzec pielgrzymowania, odmienny od pielgrzymek do innych polskich sanktuariów. Ks. Górecki przedstawia ten wzorzec, analizując strukturę piekarskich pielgrzymek, ich motywy, drogę do Piekar, przebieg pielgrzymki i powrót z niej.

W kolejnej rozprawie Czesława Mykita-Glensk przedstawia polskie życie teatralne w Piekarach w okresie niewoli narodowej. Było ono może nie tak bogate jak np. w Królewskiej Hucie, Katowicach, Zabrze czy Raciborzu, niemniej jednak już w 1807 r. Karol Piekoszewski zorganizował tutaj pierwszy amatorski zespół teatralny i urządzał spektakle. Badaczka zwraca szczególną uwagę na postać górnika Wawrzyńca Hajdy, który utworzył sekcję teatralną, a także na teatr, który firmowało Koło Polskie założone w 1876 r. przez następcę ks. Ficka, proboszcza piekarskiego ks. Bernarda Purkopa oraz na inicjatywy teatralne Towarzystwa św. Alojzego. To zaledwie wybrane spośród przedstawionych przez badaczkę informacji o życiu teatralnym w Piekarach. Rozprawę uzupełnia aneks, w którym umieszczono informacje o reperatuarze polskich zespołów amatorskich grywanym w Piekarach w latach 1880 - 1921. Wykaz obejmuje również zestawienie tytułów granych sztuk i częstotliwość ich wystawień.

Omawianą książkę dopełnia materiał ilustracyjny. Szkoda jedynie, że jej lekturę utrudnia znacznie brak indeksu nazwisk (to wada wielu obecnie wydanych publikacji).

Materiały z sesji w Piekarach Śląskich przyniosły bogatą faktograficznie syntezę wiadomości o ks. Ficku i ośrodku piekarskim na tle porównawczym ówczesnego Górnego Śląska. Otwiera to nowe perspektywy badań nad postacią ks. Ficka. Warto w przyszłości pokusić się o bardziej szczegółowe podjęcie zagadnienia rodziców ks. Ficka, jego kontaktów z J. S. Bandtkie w Krakowie. Należy też pracować nad skompletowaniem w miarę pełnej listy druków piekarskich i prześledzić losy książek z biblioteki ks. Ficka. Konieczne są także studia dotyczące piekarskiego wydawnictwa, które w przyszłości powinny zaowocować monografią. Osobnej pracy wymaga recepcja *Żywotów świętych* Piotra Skargi na Śląsku. Należy również podjąć próbę analizy kaznodziejstwa ks. Ficka.

Działalność ks. Ficka służyła sprawie odrodzenia narodowego mieszkańców Śląska. Swą różnorodną działalnością realizował on słowa Józefa Lompy z 1848 roku: *Niech*

Ślązak wie, że ojczyzną jego jest nie tylko ziemia, na której się urodził, niech wie, że do tego należy cała wielka jej przeszłość, że duchem jest złączony z kośćmi i prochami pradziadów swoich, których wielkość i słowa w spuściznie mu się dostała. Niech pozna tę spuściznę, ten skarb nieoceniony, to piękno boskie w nim wryte.

Myśl tę rozwija również omawiana nowa publikacja Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach.

Dariusz Rott